

speech!

Welsprekendheid van de oudheid tot nu

Dankzij Barack Obama is welsprekendheid weer hip. Maar de retoriek, de kunst van het spreken voor een publiek, is eeuwenoud. De oude Grieken en Romeinen waren er al van overtuigd: spreken voor een publiek kun je leren.

De Amerikaanse president Barack Obama is een begenadigde redenaar. Tijdens de verkiezingscampagne maakten zijn toespraken een diepe indruk op heel wat groepen kiezers. Dat hij de Amerikaanse presidentsverkiezingen als jonge en onervaren politicus kon winnen, dankt hij voor een belangrijk deel aan zijn sprekerstalent. Door de verkiezingszege van Obama is de retoriek, de kunst van het spreken in het publiek, opnieuw wereldwijd in de belangstelling gekomen. De Britse publieke omroep BBC zond begin april in primetime een lange reportage uit over retoriek met de titel *Yes, We Can! The Lost Art of Oratory*. Obama werd erin vergeleken met grote redenaars uit het verleden: de Britse eerste minister Winston Churchill, de Amerikaanse president John F. Kennedy en de Amerikaanse burgerrechtenactivist Martin Luther King.

Kranten en tijdschriften wijdden uitgebreide artikels aan de speechschrijver van Obama, de zeventenwintigjarige Jon Favreau. Journalisten gingen ook op zoek naar de ghostwriters van Belgische politici. Op de Britse openbare omroep BBC startte *The Speaker*, waarin jongeren van veertien tot achttien streden voor de titel van 'beste jonge spreker van het Verenigd Koninkrijk'. In België organiseerde de internetprovider Telenet voor de tweede keer de BBC Public Speaking Awards. De Belgische scholieren die eraan deelnemen, houden toespraken – in het Engels – en kunnen een plaatsje veroveren in de internationale finale van de wedstrijd in Londen.

Voordracht, inhoud en vorm

Is de gave van het woord echt een gave? Aangeboren talent speelt zeker een grote rol. Maar volgens de oude Grieken, de grondleggers van de retoriek, kun je ook oefenen om een betere redenaar te worden. De Grieken wilden een antwoord vinden op de vraag waarom de ene spreker zijn toehoorders in geestdrift kan brengen en de andere niet. Demosthenes, de beroemdste Griekse redenaar, noemde de voordracht – de manier waarop je een toespraak voor een publiek uitspreekt – de belangrijkste factor voor het succes van een speech.

Maar al is de voordracht belangrijk, een toespraak zonder inhoud houdt geen enkel publiek in de ban. Bovendien moet de

tekst een meeslepende voordracht mogelijk maken, en dus is het zaak om eerst een tekst te schrijven waarvan de zinnen nauwgezet op elkaar aansluiten. De voordracht, de inhoud en de vorm van een toespraak zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Een goede speech wordt gecomponeerd, zoals een muziekstuk. Barack Obama improviseert nooit wanneer hij een publiek toespreekt. Winston Churchill liet zijn speeches regel per regel uittikken, zoals verzen. Hij schreef en sprak in korte zinnestukjes die toelieten om de inhoud, het ritme en de toon van zijn speech perfect te doseren.

Een man luistert naar de overwinningsspeech van Barack Obama op Times Square, New York.

Yes, We Can!

Kort nadat op 8 november 2008 bekend werd dat hij de Amerikaanse presidentsverkiezingen had gewonnen, hield Barack Obama in Chicago een overwinningstoespraak. Die speech, die bijna zeventien minuten duurde, werd meteen wereldberoemd.

'Mocht iemand zich nog afvragen of in Amerika alles mogelijk is en of de droom van onze grondleggers nog wel voortleeft in onze tijd, of twijfelen aan de kracht van onze democratie, dan heeft hij vanavond het antwoord gekregen. Het antwoord werd gegeven door jong en oud, rijk en arm, Democraat en Republikein, zwart, blank, latino, Aziaat, indiaan, homo, hetero, gezond en gehandicapt.

Het heeft lang geduurd, maar vanavond, op deze dag van deze verkiezing, op dit beslissende moment, hebben wij iets gedaan wat Amerika heeft veranderd. Ik zal nooit vergeten van wie deze overwinning werkelijk is. Die is van u. Ik ben nooit de meest waarschijnlijke kandidaat voor deze functie geweest. Onze campagne werd niet in Washington bedacht. Hij putte kracht uit de mensen die de barre kou en de verzengende hitte trotseerden, om aan te kloppen bij volslagen onbekenden, en uit de miljoenen Amerikanen die zich als vrijwilligers meldden en bewezen dat meer dan twee eeuwen later een regering van het volk, door het volk en voor het volk niet van de aardbodem is verdwenen.

De weg zal nog lang zijn. We zullen het misschien niet halen in een jaar of zelfs in één termijn. Er zullen nog tegenslagen volgen. Velen zullen het niet altijd eens zijn met de maatregelen die ik als president zal nemen. En we weten ook dat de overheid niet elk probleem kan oplossen. Maar ik zal altijd eerlijk tegen u zijn over de uitdagingen die voor ons liggen. Het gaat

niet zonder u, zonder een nieuwe geest van dienstbaarheid, een nieuwe geest van opoffering.

Veel is bij deze verkiezing voor het eerst gebeurd, en veel verhalen zullen nog gedurende generaties worden verteld. Maar vanavond gaan mijn gedachten uit naar die ene vrouw die haar stem uitbracht in Atlanta. Ann Nixon Cooper is 106 jaar. Ze werd geboren toen de slavemij nog maar een generatie geleden was afgeschaft. Vanavond denk ik aan alles wat zij in haar eeuw in Amerika heeft meegemaakt.

In een tijd dat de stem van vrouwen werd gesmoord, zag zij hen opstaan en hun stem verheffen en het kiesrecht opeisen. Yes, we can. Toen ons land wanhoopde en in crisis was, zag zij een volk zijn angst bedwingen met een New Deal, nieuwe banen en een nieuw besef van een gezamenlijk doel. Yes, we can.

Toen de bommen op onze haven vielen en de wereld door tirannie werd bedreigd, was zij getuige van een generatie die tot grote hoogte steeg en een democratie die werd gered. Yes, we can. Ze zag de bussen in Montgomery, de brandslangen in Birmingham en een dominee uit Atlanta die een volk voorhield dat "We shall overcome". Yes, we can.

En dit jaar, bij deze verkiezing, bracht ze haar stem uit, omdat ze na 106 jaar in Amerika, na de mooiste tijden en de donkerste uren, weet dat Amerika kan veranderen. Yes, we can.

Laten we ons vanavond dan ook afvragen: als onze kinderen de volgende eeuw nog mogen meemaken; als mijn dochters het geluk mogen hebben zo lang te leven als Ann Nixon Cooper, welke verandering zullen zij dan zien? Welke vooruitgang zullen wij hebben geboekt?

Dit is ons moment om ons volk weer aan het werk te helpen en kansen voor onze kinderen te scheppen; om de welvaart te herstellen en de zaak van de vrede te dienen; om de Amerikaanse droom te herwinnen en eens te meer de fundamentele waarheid te bevestigen dat wij met velen één zijn. En als we op cynisme en twijfel stuiten en te horen krijgen dat het niet kan, dan zullen we antwoorden met dat tijdloze credo waarin de geest van een volk is samengevat: Yes, we can!

Dit is een ingekorte versie van de toespraak van Barack Obama.

Vertaling: Brabants Dagblad.

Dat Barack Obama grote zorg besteedt aan de vorm van een toespraak, blijkt uit het feit dat hij vaak dezelfde woorden herhaalt aan het begin van opeenvolgende zinnen. Een mooi voorbeeld van dat procedé is deze passage uit zijn speech na zijn overwinning in de voorverkiezingen in Iowa in januari 2008: 'Ze zeiden dat deze dag nooit zou aanbreken. Ze zeiden dat we te hoog mikten. Ze zeiden dat dit land te verdeeld was. Maar op deze januariavond hebben jullie gedaan wat we volgens de cynici niet konden doen, hebben jullie gedaan wat New Hampshire binnen vijf dagen kan doen, hebben jullie gedaan wat Amerika in dit nieuwe jaar kan doen.' Om redenen die psychologen trachten te achterhalen – maar die we voorlopig niet kennen – lijkt retoriek vooral te werken met reeksen van drie: een zinnetje drie keer herhalen voert de climax op zonder dat de herhaling begint te storen.

Herhalingen aan het einde van een zin sporen het publiek er na enige tijd toe aan om de herhaling zelf aan te vullen, en dus mee te stappen in het discours van de spreker. Het bekendste voorbeeld daarvan was het euforische 'Yes, we can' in de overwinningsspeech die Obama hield nadat hij was verkozen tot president.

Rede, gevoelens en waarden

Maar welsprekendheid is meer dan mooi praten, argumenten in fraaie zinnen gieten en ze met gloed uitspreken. De grote Griekse filosoof Aristoteles stelde dat het doel van de retoriek is inzicht te krijgen in de manier waarop je anderen kunt overtuigen en waarop anderen jou trachten te overtuigen. Hij wilde de burgers doen inzien dat in de communicatie tussen mensen niet altijd rationele argumenten worden gebruikt. Mensen zijn

Martin Luther King

complexe wezens die zich niet alleen laten leiden door de rede. Ze reageren ook emotioneel en ze hebben morele normen die ze vergelijken met de waarden en normen van anderen. Wie een rede schrijft, moet dus niet alleen nadenken over de rationele argumenten in zijn betoog, maar hij dient ook rekening te houden met de gevoelens en de waarden van zijn publiek. Waarden zoals het geloof in God en het belang van de familie lijken in onze ogen ongepast in een politieke toespraak. Maar in de Verenigde Staten zijn ze een belangrijke ingrediënt van een speech, waarmee een spreker een band kan scheppen met zijn toehoorders.

Beelden en symbolen

Retoriek werkt ook door middel van beeldspraak en symbolen. Een publiek luistert zelden of nooit naar een volledige speech en het onthoudt niet alles. De moderne media verspreiden slechts korte fragmenten uit een toespraak. Daarom is het voor een spreker belangrijk om veel te suggereren in weinig woorden. Weinige mensen hebben bijvoorbeeld de integrale beleidsverklaring gehoord die de Amerikaanse president George W. Bush gaf in het Amerikaanse parlement kort na de terreuraanvallen van 11 september 2001. Retorisch was die speech meesterlijk: niet vanwege de stijffiguren of de argumentatie, en al helemaal niet door de voordracht, maar wel door de gebruikte beelden en de morele en emotionele associaties die ze oproepen.

Bush vergeleek de aanval op de Twin Towers met de Japanse aanval op Pearl Harbor op 7 december 1941, die de Verenigde Staten in de Tweede Wereldoorlog stortte. Hij wilde het Amerikaanse volk en de wereld ervan overtuigen dat er een 'as van het kwaad' bestond van 'schurkenstaten', waartegen een 'oorlog tegen de terreur' moest worden gevoerd. Het Amerikaanse thuisfront, het leger en de bondgenoten moesten worden gemobiliseerd zoals in de Tweede Wereldoorlog, toen de geallieerden vchten tegen de boosaardige Asmogendheden: de nazi's, de fascisten en Japan. Die beeldspraak en de associaties die Bush ermee oproep, hebben de wereldpolitiek lange tijd beheerst.

De taken van de redenaar

De oude Grieken en de Romeinen hebben voor het eerst een methode ontwikkeld om overtuigend te kunnen spreken in het publiek. Om een geslaagde toespraak te houden, moet de spreker vijf opeenvolgende taken of *officia* in acht

nemen. Eerst denkt hij na over wat hij gaat zeggen: dat is de *inventio*, het vinden van de stof. Met welke argumenten, emoties of waarden denkt hij zijn publiek te kunnen overtuigen? Laten we een voorbeeld nemen uit de rechtszaal, waar de retoriek al eeuwenlang even belangrijk is als in de politiek. Kan een beschrijving van het slachtoffer de beoogde emoties opwekken bij de jury? Of is het beter de nadruk te leggen op het gebrek aan wroeging van de daders?

Daarna volgt de *dispositio*: de indeling van de stof. Waarmee begint en eindigt de spreker de toespraak? Hoe drijft hij de spanning op? Vervolgens schrijft de redenaar de toespraak uit: de *elocutio* of de aankleding. Vanuit welk oogpunt zal hij zijn stof benaderen? Stel dat hij in de rechtszaal een vrouw vertegenwoordigt van wie de man werd vermoord. Blijft hij neutraal? Of benadert hij de gebeurtenissen uit het perspectief van het slachtoffer? Welke woorden gebruikt hij om de misdaad aan te duiden? Kiest hij voor *doden* of veeleer voor *vermoorden*, of voor nog sterkere woorden zoals *executeren*, *afmaken* of *slachten*?

Zodra de tekst af is, volgt stap vier: het instuderen van de tekst (*memoria*). Pas helemaal op het einde oefende de redenaar de voordracht: de lichaamshouding, handbewegingen, de gelaatsuitdrukking, de uitspraak en het stemgebruik (*actio-pronuntiatio*). Een redenaar die deze vijf stappen volgt, levert een welsprekend betoog af dat zijn toehoorders overtuigt.

Danny Praet, Koen De Temmerman en Kristoffel Demoen doceren antieke retoriek aan de Universiteit Gent.